

Центар за културу Вук Караџић Лозница,  
Музеј језика и писма, Тршић

DOI 10.5937/kultura1861123D  
УДК 821.163.41:005.745(497.11)"1969/1973"  
316.75(497.11)"1969/1973"  
316.75(497.1)"1973/1974"

стручни рад

---

# ЈУГОСЛОВЕНСТВО НА ВУКОВИМ САБОРИМА

---

## ВУКОВИ САБОРИ ОД 1969. ДО 1973. ГОДИНЕ

**Сажетак:** У Тршићу се од 1933. године одржава „Вуков сабор” манифестација посвећена језичком реформатору Вуку Стефановићу Караџићу. Кроз период континуираног трајања Сабора веома лако пратимо све културне политике као и идеологије које су се смењивале на простору Краљевине Југославије, послератних Југославија и Србије данас. У овом раду задржаћемо се на периоду формирања првог Републичког одбора „Вукових сабора” који је настајао крајем 60-их и почетком 70-их у једном од оних преломних тренутака за послератну Југославију. У том периоду „Вуков сабор” је стекао све одлике „годишњег државно-партијског ритуала”.

**Кључне речи:** „Вуков сабор”, социјалистичко југословенство, национална разноликост, Републички одбор „Вукових сабора”, ритуал

Поред растуће либерализације у културној сфери у Југославији, шездесете године обележила је и промена у националној политици председника Тита и југословенског руководства. Политичке осцилације одувек су се веома јасно сагледавале управо на „Вуковом сабору”, културној манифестацији која се у родном месту Вука Ст. Караџића, језичког реформатора одржава од 1933. године у септембру у недељу пред Малу Госпојину. Од Вука Караџића и његове језичке

реформе створен је јединствен и веома снажан друштвени мит на овим просторима.<sup>1</sup>

Наднационално „социјалистичко југословенство”, које је југословенство дефинисало као облик интернационализма, „представљао је покушај стварања новог осећаја заједништва који ће превазићи традиционалне етнонационалистичке разлике и ратни међуетнички конфликт”<sup>2</sup>, тај уједињујући поглед биће током 60-их практично напуштен у корист афирмације националне разноликости Југославије и захтева за економском децентрализацијом. Економска децентрализација условила је и политичку децентрализацију којој се највише супротстављао Александар Ранковић, потпредседник Југославије и шеф службе државне безбедности. Његово смењивање 1966. године и званична осуда његовог централизма и унитаризма еуфорично је поздрављена у Хрватској. Та осуда директно је обезбедила хомогенизацију хрватских националиста око „Расправе о језику” као и одговор у српском културном кругу.

У таквој атмосфери, током 1969. године, међу организаторима „Вуковог сабора” у Културно-просветној заједници Србије и КПЗ Општине Лозница почиње разговор о измени концепције ове манифестације. Упоређивањем записника са седница Одбора одржаних 10. 10. 1968. године и оне одржане у јуну наредне године ишчитава се управо та шизофрена слика у којој се нашала југословенска политика која је тежила централизованом југословенству и националним разноликостима. На седници у октобру 1968. године наводи се да „треба задржати југословенски карактер Сабора и да с тим у вези треба ангажовати одговарајуће органе свих република.” Чак је и делимично усвојен план и програм активности у вези са унапред дефинисаним садржајем Саборских збивања, (од 1969. године предсаборске свечаности требале су да трају седам дана). Према овом предлогу „Вуков сабор” је у септембру те године требало да отвори др Јосип Видмар председник САЗУ, а у току седмодневних програма предвиђено је да учешће узму културни радници и уметници из свих Република. Окупљени на седници Одбора такође су напоменули да би било добро „ангажовати професионално лице, менаџера” да се стара о припремама и организацији Сабора. Била је то одлична идеја и одговарала је периоду за који је важило уверење да је време „проширених интелектуалних

---

1 Јовановић, М. (2002) *Језик и друштвена историја*, Београд: Стубови културе.

2 Soso, J. (2004) *‘Spasioci nacije’. Intelektualna opozicija Srbije i oživljavanje nacionalizma*, Београд: Фабрика knjiga, стр. 62. i dalje.

---

слобода.”<sup>3</sup> Међутим, ипак је ствар око дефинитивног изгледа манифестације Одбор препустио Живану Берисављевићу високом партијском функционеру, секретару Републичког секретаријата за образовање и културу.

У децентрализованој Југославији у којој је све погодноло бујању националних идеологија међу интелектуалцима у Србији слабила је идеја о могућности постојања „социјалистичког југословенства” наметнутог „одозго”. Тако су присутни на првој седници првог Републичког одбора „Вуковог сабора” у јуну 1969. године донели радикалан заокрет када је садржај ове манифестације у питању.

На челу првог Републичког одбора „Вукових сабора” били су: председник Милан Ђоковић, тадашњи управник Југословенског драмског позоришта, односно секретар КПЗ Србије и Драгослав Грбић, секретар, књижевник.

У записнику, са прве седнице новоформираног Одбора, читамо да су присутни закључили „да ’Вуков сабор’ треба подићи на одговарајући културно-просветни и политички ниво.” Као оцену дотадашњих Сабора чланови су закључили да су Сабори „били претежно фолклорног карактера” те да би од сада требало „показати да између праве уметности и народа не постоји никаква препрека и баријера”. Сврха Сабора и даље остаје „да се преко њега васпитавају најшири слојеви становништва”. Од сада, рекли су присутни „’Вуковом сабору’ морамо поклонити највећу пажњу” – како би постао једна од трајних „крупних културних манифестација српског народа” и једна од најзначајнијих манифестација у Републици.” Уместо фолклорног ансамбла из Љубљане, који је најављен на седници у октобру 1968. године, у Тршићу је на завршној свечаности изведена позоришна представа Народног позоришта из Београда. Драму „Вожд” о судбини Карађорђа написао је Иван Студен. Од „југословенског карактера” „Вуковог сабора” прокламованог претходних година није остало ништа. ТВ Београд је први пут те године снимала и одложено емитовала збивања из Тршића. Од те године па све до прве деценије XXI века државна телевизија је директно, са понеким оправданим изузецима, преносила све завршне свечаности „Вукових сабора”. Судећи по овој чињеници модерна средства комуникације, увидели су и партијски руководиоци крајем 60-их година прошлог века, од предсудне су важности за ширење идеологија.

Према Извештају са 34. „Вуковог сабора” „тог дана кроз Тршић је прошло 100.000 људи”. Било је позвано преко

---

3 Исто.

„600 гостију из свих наших република”, драму „Вожд” посматрало је преко 30.000 људи, „нетремице и са одушевљењем” што су организатори истакли као чињеницу да Сабор остварује свој циљ „демократизације културе, културе за народ, без препрека”. Сви су били једнодушни у оцени да је Сабор те године „био прекретница у његовој историји”. У том правцу текле су и даље припреме да Сабор 1970. године добије још јаснију физиономију и да постане „израз наших стремљења на пољу културе [...] јединствен у фронту борбе за прогрес”.<sup>4</sup> Наглашено је да ће Републички одбор сарађивати са: Српском академијом наука и уметности, Универзитетом у Београду, Удружењем књижевника, Вуковим и Доситејевим музејом, Републичком заједницом културе, Републичким секретаријатом за образовање и културу, Савезом омладине Србије, Друштвом фолклориста Србије, Туристичком организацијом Србије и другим организацијама и установама. Са концепцијом, програмом и организацијом „неопходно је упознати Председништво Републичке конференције Савеза социјалистичког радног народа, Извршни одбор Републичке заједнице културе, Секретаријат културно-просветне заједнице Србије.”<sup>5</sup>

Очигледно је да су збивања око конституисања првог Републичког одбора „Вуковог сабора” били само одједи тадашње концепције титоистичког система који је потенцирао савезне јединице и специфичне националне културе насупрот југословенској држави као целини и концепту југословенског јединства. Политиколози и социолози ће из овог концепта система 60-их година извлачити далекосежне последице које су кулминирале распадом Југославије крајем 80-их.

### *Рад првог Републичког одбора „Вукових сабора”*

Ако се анализира састав првог Републичког одбора „Вукових сабора” види се да су у том саставу представници друштвено-политичких организација и углавном директори значајних српских институција културе. Одбор „Вукових сабора” имао је Организациони одбор и још шест пододбора чији чланови су бирани по истом принципу, чланство у СКЈ и функција. Иста слика је била и у наредним Одборима „Вукових сабора” тако да се може рећи да је током XX века „Вуков сабор” био под строгим патронатом Савеза комуниста и његове идеологије. Први Одбор „Вукових сабора” сходно процесу децентрализације у смислу потенцирања савезних

---

4 Извештај са 34. „Вуковог сабора”.

5 Записник са седнице Одбора „Вукових сабора”, јун 1969. године.

---

јединица и специфичне националне културе, наспрот Југословенској федерацији, био је сачињен искључиво од чланова из Србије.<sup>6</sup> Већ други Одбор (формиран 1974) биће југословенског карактера, веома бројан, са мноштвом чланова из свих Република и Покрајина да би се задовољили захтеви присутности по кључу. Према записницима с почетка 70-их види се да се у рад првог Одбора укључују готово сви чланови и да се воде веома садржајне дискусије о „карактеру, физиономији и организацији ’Вукових сабора’”.<sup>7</sup> Оно што прво пада у очи то је чињеница да у записницима са седница у периоду 1970–1972. године запажамо живо учешће Добрице Ћосића у распаравама о „Вуковом сабору”. Његово име је и у списку чланова Одбора, али га у званичним документима који касније прате историјат Сабора нема. Добрица Ћосић је у Одбор „Вукових сабора” ушао као председник Српске књижевне задруге на чијем челу је био од 1969. године када је и формиран први Одбор.<sup>8</sup> Његово име није више међу члановима одбора од октобра 1972. године када је приморан да оде са места председника СКЗ-а. Његове дискусије по питању „Вуковог сабора” садржале су оцену да „Вуков сабор” треба да буде искључиво ствар Србије. На састанцима у том периоду једна од кључних дилема јесте управо то инсистирање на томе да се треба јасно одлучити „да ли је Сабор српски или југословенски било да је реч о садржају програма, организацији или финансирању”.

---

6 Према подацима изнетим у књизи Слободана Ристановића „Вукови сабори” први Републички одбор „Вуковог сабора” чинили су: председник Милан Ђоковић, књижевник и председник Културно-просветне заједнице Србије; чланови: Живан Берисављевић, републички секретар за образовање, науку и културу, Десанка Максимовић, књижевник, Милојко Друловић, директор новинско-издавачког предузећа „Политика”, др Михаило Стевановић, професор Филолошког факултета у Београду, др Војислав Ђурић, професор Филолошког факултета у Београду, Ђуро Гавела, управник Вуковог и Доситејевог музеја, Верољуб Павловић, директор Заједнице културних установа у Шапцу, Милорад Гајић, позоришни редитељ из Ваљева, др Димитрије Вученов, професор Филолошког факултета у Београду, Стојан Ћелић, председник Скупштине Републичке заједнице културе, Миладин Вилотић, председник Скупштине општине Лозница, Никола Кандић, Управник радничког универзитета у Лозници, Живорад Гајић, председник Културно-просветне заједнице Лозница.

7 Записник са седнице Републичког одбора „Вуковог сабора”, јануар, 1970. године.

8 Миладин Вилотић председник Општине Лозница од 1969. до 1974. године у разговору вођеном августа 2004. године каже да је он „издигао ’Вуков сабор’ на републички ниво.” И то тако што је са Говозденом Јованићем био друг из скојевских дана, „а он је био главни у култури.” Вилотић тврди да је он предлагао Ћосића за члана Одбора јер су били другови још из ратног времена, али је тај „предлог одбијен јер је Ћосић био дисидент.” На тврђњу да је Ћосић ипак био члан Одбора Вилотић одговара: „Да, али кратко” (Интервју аутору, августа 2004).

Ставовe сличне Добрици Ћосићу имао је и професор Филолошког факултета Војислав Ђурић који је био члан Одбора у истом периоду када и Добрица Ћосић. Стојан Ћелић се у одбору „Вукови сабора” задржао тек нешто дуже. Иначе сви закључци које је Одбор доносио у вези организовања Сабора давани су на увид Секретаријату Општинског комитета Савеза комуниста, Општинској конференцији ССРН, Већу синдиката, Савезу бораца, Савезу омладине који су оцењивали рад Одбора. Исте структуре су и на Републичком нивоу давале своју оцену. Добрица Ћосић је у том периоду покренуо и питање говорника на „Вуковим саборима”. Наиме Сабор је од свог постанка као битан елемент свог садржаја имао иступ одабраног говорника. Добрица Ћосић је приметио како су годинама то бивали људи из политичких структура. Он се залагао да то ипак буду „личности које нешто значе у нашој култури, односно, ту личност треба бирати с обзиром какво је њено деловање у култури и шта иза ње стоји као дело.”<sup>9</sup> Он је такође инсистирао и на томе да се Одбор „Вукових сабора” обрати Заводу за проучавање културног развитка како би се договорили:

*- о спровођењу анкете међу уметницима, научницима, културним радницима, удружењима и установама ради добијања мишљења, предлога, сугестија у погледу програма и организације 'Вукових сабора';*

*- о припреми програма развоја културе у Лозници у области библиотекарства, заштите споменика културе, развијања и програмирања музичке, позоришне, филмске, ликовне уметности и културе, изградње објеката за установе у области културе, развијања културних делатности на селу и стварања услова за бржи и свестранији развој културе у Општини Лозница у раздобљу до 1980.*<sup>10</sup>

Војислав Ђурић и Добрица Ћосић залагали су се да на завршној свечаности један од програма буде посвећен приказивању народних умотворина. То би радили студенти, професори и асистенти Академије за позориште, филм, радио и телевизију. Ово је један од ретких њихових предлога који је на „Вуковим саборима” имао своју реализацију и то у дужем временском интервалу. Њих двојица су се залагала и за то да Сабор „мора имати што више културне садржине, а што мање пригодног” – ова реч „пригодног” звучи као еуфемизам за политичко.

---

9 Записник са седнице Републичког одбора „Вукових сабора” од 11. 1. 1972. године.

10 Исто.

Први Одбор „Вуковог сабора” расписао је конкурс за дело које би било изведено на завршној свечаности на саборишту. Тако је 1971. године на саборишту изведена кантата Душана Радића „Вукова Србија”. Конкурс често није давао очекиване резултате. Једини узрок слабом одзиву уметника и лошем квалитету понуђених дела чланови одбора су налазили у кратком року који је уметницима био на располагању. Међутим разлози су били, чини се, сасвим друге природе. Иако је конкурс веома демократско решење, у условима строге цензуре коју је сваки текст и уметник пролазио, а коју су спроводили чланови конкурсних комисија који су своје одлике морали пружити на увид разним политичким структурама као што су Комитети, Општинске конференције ССРН, Већу синдиката и слично, прави ствараоци су имали веома мало разлога да учествују на конкурсима са неким заиста већим амбицијама. Уједно то дело је имало незавидну судбину да више никада, или веома ретко, буде извођено. Тако да су и наредни Одбори „Вукових сабора” често били приморани да узимају неко готово дело и на брзину га прилагођавају потребама завршне свечаности. Или, пак, да међу члановима Одбора бирају онога који ће написати или режирати дело према диктату политичког тренутка. Сведоци смо чињенице да се на Сабору тешко излазило из зачараног круга: чланови одбора – организатори – извођачи програма. Из године у годину све исти људи.

Почетком 1972. године посебним залагањем Добрице Ћосића и Војислава Ђурића на састанцима Одбора „Вукових сабора” покренута је иницијатива о оснивању Вукове задужбине. Та иницијатива била је „свесрдно прихваћена” јер би помогла „финансирању и организовању и самог Сабора”.<sup>11</sup> Међутим током те године иницијатива и прича око Вукове задужбине се разводњава. Иницијатори са врха политичког естаблишмента добијају замерке на текст Основног плана. У тим примедбама се каже да се Задужбина ограђује од Сабора и „добија шире димензије”! Гојко Милетић републички секретар за културу је изнео примедбу да не треба журити са оснивањем Задужбине као и да „појам задужбина није баш најсрећније решење [...] исфорсиран је стари стил”.<sup>12</sup> Војислав Ђурић је на тој седници одговорио Гојку Милетићу да он не зна „ниједну српску задужбину која је одиграла регресивну улогу, па да, отпада и једини разлог због кога би се од ове речи могло зазирати”. Међутим после овог састанка када се и говори о Вуковој задужбини говори се „Фонду

---

11 Записник са седнице Републичког одбора „Вукових сабора” од 13. јуна 1972. године.

12 Исто.

Вука Караџића”<sup>13</sup> чији би оснивачи биле установе које носе име „Вук Караџић” или се, пак, не говори уопште. Оно што је приметно када је рад Одбора у питању у прве две године његовог постојања то је да су дискусије вођене у доста либералној атмосфери и да су чланови Одбора, мање или више, имали јасну визију шта би требало радити и куда усмеравати Сабор како би он постао културна манифестација са намером да буде окренута више савременим збивањима у уметности. Међутим 1973. године са увођењем критеријума морално-политичке подобности више никаквог говора о сукобу мишљења није могло бити. У Одбору „Вукових сабора”, од те године, нема више ни оних људи који су одистински желели да нешто учине у трајној измени садржаја програма или начина организације и финансирања.

Добрица Ћосић, Војислав Ђурић као и Стојан Ћелић судећи и према њиховим каснијим иступима залагали су се за то да Сабор постане место представљања српске културе, као и да Вук не буде третиран као „интернационална појава” без неког битног одјека у свим сегментима друштва. Њихова идеја о оснивању Вукове задужбине и огранака није наишла на разумевање тако да је други пут у нашој друштвеној историји пропала идеја око оснивања Вукове задужбине. Прва је била покренута 1937. године и завршила на сличан начин као и ова коју је покренуо Одбор „Вукових сабора” 1972. године.

Оно што је задавало највише бриге члановима првог Одбора, што се може видети из Извештаја и Записника, је следеће: а) да ли је „Вуков сабор” пригодна манифестација, културна свечаност, народни сабор б) шта у садржају програма нудимо – савремена културна достигнућа у српској култури или, шире, на југословенској уметничкој и културној сцени, ц) да ли окосницу чине дела инспирисана Вуковим животом и радом или само дела о Вуку, д) да ли је концепција таква да нас занима само приказивање народног стваралаштва некада и сада. На овом месту морамо приметити да, када је реч о манифестацији „Вуков сабор” ни данас на ова питања не постоје одговори. Недоумица око изгледа и концепције ове значајне манифестације лежи у чињеници да културна политика не подржава постојање различитих културних потреба и испољавања, сходно унифицирајућој идеологији Савеза комуниста. Култура, а поготову ова културна манифестација, није била у стању да се извуче из снажног ушлива политике и то због тога што се ниједна идеологија нити политика

---

13 Записник са седнице Републичког одбора од 4. 5. 1973. године.



није желела одрећи снажног симболичког потенцијала који собом носи име и дело Вука Ст. Караџића.<sup>14</sup>

Лако је увидети чињеницу да у Одборима „Вукових сабора” од самог његовог настанка, мисли се пре свега на активне учеснике у раду Одбора, има веома мало истинских стваралаца у култури и уметника, више је људи из политичких структура и власти. То је оно што је „Вукове саборе” одувек чинило отворено политичким.

Први Одбор „Вукових сабора” остаће упамћен и по томе што је покренуо лист „Вуков сабор” са намером да популарише ову манифестацију и да још један „допринос демократизацији културе”. Лист је издавао Вуков и Доситејев музеј из Београда чији је директор Ђуро Гавела био главни и одговорни уредника, док су чланови Одбора чинили његово уредништво.

### *„Вуков сабор” као ритуал евокације*

„Вуков сабор” је 1970. године задобио своју трајну физиономију у виду годишњег ритуала са основном тенденцијом да буде „узорна и значајна смотра српске културе”.<sup>15</sup>

С обзиром да се Миодраг Демић, сценограф, „истакао и највише допринео да је извођење драме „Вожд” у живописним лепотама и природном декору Тршића деловао веома снажно и убедљиво”<sup>16</sup>, добио је задатак да осмисли церемонију завршног дана „Вукових сабора”. Његова основна и полазна идеја била је садржана у реченици: „У част слављења Вука и његовог дела Сабор би морао пружити далеко осмишљенији, садржајнији и симболичнији доживљај од вашарског шаренила.”<sup>17</sup> Креатори збивања осмислили су следећи протокол: присутни у природном амфитеатру прво чују звук фанфара који долази из дубина разгранате шуме која окружује простор, потом из центра збивања – „зеленог котла Тршића”<sup>18</sup> одјекује Мокрањчева „Химна Вуку”, док, у истом тренутку, младић и девојка подижу заставу „Вукових сабора”. Стихови, др Владимира Јовичића „Сељаче / гољо / каурине / докторе / чобанине”, које су глумци увек пуних плућа изговарали, враћају се као ехо са оближњих пропланака. Након

---

14 Ђедовић, Д. (2007) *Утицај идеологије на обликовање манифестација и фестивала – Вуков сабор*, магистарски рад, Београд: Ректорат Универзитета уметности у Београду.

15 Ђоковић, М. (септембар 1970) О Вуковом сабору, *Вуков сабор*, стр.11.

16 Исто.

17 Исто.

18 Архитекта Михаило Митровић у НИН-у, септембар, 1973. Наведено према Извештају са 37. „Вуковог сабора”.

тога излази главни говорник (са наступом Матије Бећковића 1990. на „Вуковом сабору“ говорник постаје беседник) да окупљеном народу саопшти неке скривене истине. Следио је потом програм у виду рецитала, позоришних представа, опера, концерата, наступа хорова. Мање званични део одвијао се под називом „Поподневно саборско посело“.

Природни амфитеатар, где је 1964. године изграђена позорница, пружио је идеалне услове редитељима овог церемонијала,<sup>19</sup> који се већ готово четири деценије одиграва по истом протоколу, да створе један од несвакидашњих годишњих масовних окупљања људи.

У родном месту језичког реформатора, први Одбор „Вукових сабора“, осмислио је ритуал евокације с циљем да нас подсети на неке стереотипе који леже у основи нашег колективног идентитета. Уз бројне симболе присутне у Тршићу није био проблем пробудити емотивна колективна својства једне заједнице. Емоције којима ритуал даје маха јесу емоције заједнице, а сваки припадник заједнице у току трајања тог ритуала интегрише се у друштвени поредак.<sup>20</sup> На таквом месту као што је завршна свечаност „Вуковог сабора“ вешто се величају доминантне вредности заједнице, постављају моделе мишљења и понашања које појединци затим у свакодневном животу имитирају. Церемонијал мајстори у Тршићу могли су се, између осталог, ослонити и на чињеницу да за народе који живе на овом простору реч огњиште има специфичну тежину: огњиште је централно место у кући „зборно место породице и породичне задруге [...] Поред огњишта о свему се договара и издваја прече од пречега.“<sup>21</sup> Ослањајући се на симболику огњишта и зборног места настала је читава идеја о обнови Вукове куће за коју стручњаци кажу да ни близу није могла да изгледа тако како су је обновитељи направили 1933. године. Тип куће за који ми тврдимо да је Вукова настала је у Србији тек тридесетак година после Вуковог рођења када је он већ увелико био у Бечу.

---

19 Да не би дошло да терминолошке забуне важно је напоменути да се појам ритуала алтернативно или упоредо користи са појмовима церемонија, светковина, спектакл, што зависи од тога који се аспект појаве истиче у први план.

20 Јелена Ђорђевић (1986) о делотворности политичких ритуала пише: „Појединци се осећају саставним делом 'јединственог бића заједнице' чија се егзистенција пројектује у неку вишу трансцендентну раван. Као такав, ритуал обезбеђује стање *communitas*, што значи посебно егзистенцијално стање, 'парадоксално' и несводиво на уобичајена и свакодневна друштвена искуства“; Мноштво лица светковина, *Култура* бр. 73-75, Београд: Завод за проучавање културног развоја, стр. 9-30.

21 Влаховић, П. (2002) *Србија*, Београд: Стручна књига, стр. 189-190.

---

Овде је важно напоменути, ако већ говоримо о Сабору као „годишњем државно-партијском ритуалу”<sup>22</sup>, да политички ритуали имају различите формалне могућности којима се изражава садржај и утиче на нормирање ставова. „Неколико формалних принципа играју карактеристичну улогу у обликовању ритуалног материјала. Први основни принцип заједнички готово свим политичким светковинама, у различитим политичко - културним окружењима је традиционализација.”<sup>23</sup> На примеру „Вуковог сабора” та традиционализација је значила постављање конкретног политичког садржаја или идеологије на шире традицијске основе културе у којој настаје. И потенцирање тих традицијских елемената кроз призму имена и дела Вука Ст. Караџића. Тај формални принцип и његово усаглашавање кроз различите идеологије може да се прати током читавог трајања „Вуковог сабора”.

Други принцип у обликовању ритуалног материјала, који се може такође пратити током трајања и настајања „Вуковог сабора”, је формализација.<sup>24</sup> Она се огледа како у јасном дефинисању тока церемоније од химне, заставе, протокола, беседе и беседника до стриктно прописаних могућности у избору садржаја „културно-уметничког програма”. Приметно је да су принципи формализације ритуала ригиднији уколико су друштвени односи мање демократични.

Напоменули смо већ да је саставни део церемонијала био подизање заставе са Вуковим ликом. Врло добро се зна да застава у очима окупљеног народа даје ауторитет онима који је подижу и то ауторитет чувара националног историјског памћења. Поред ове заставе „Вукових сабора” деценијама се виорила и државна застава друге Југославије. Веома значајна тачка церемонијала био је говор, односно много више говорник сам него оно што он има да каже. Говорник је на Сабору одувек био човек из врха партијске олигархије или културни радник делегиран од стране власти. Сабор који се из године у годину понављао окупљенима је давао осећај ауторитарног комфора и сигурности јер је пружао уверење да тумачења и мишљења која добијају путем говора деле са њима утицајни и моћни људи. Уједно велики број публике на саборишту, ТВ преноси са бројним аудиторijумом стварали су утисак да становишта која изражавају говорници као и поруке које шири садржај културно-уметничких програма, дели огромна већина припадника заједнице. У том смислу,

---

22 Čolović, I. (2000) *Politika simbola*, Beograd: Biblioteka XX vek, str. 237.

23 Љукс, С. (1986) Политички ритуал и друштвена интеграција, *Култура* бр. 73-75, Београд: Завод за проучавање културног развика, стр. 140-162.

24 Исто.

Сабор је постао формула помоћу које су обликована одређена становништва која би нека особа требало да прихвати како би „пришла” и помоћу којих су се појединци ослобађали обавезе да траже и обликују сопствено виђење. Сабор је пружао самоуправљачима осећај да култура њима припада. Уједно негована је илузија да постоји повратана спрега између власти и народа, односно Партије тј. њене идеологије и идеолошких ставова радничке класе тј. народа.

Сабор се, од 1970. до 1981. године, увек завршавао Бранковим колом, симболом братства и јединства у тумачењу фолклорних ансамбала културно-уметничких друштава. У току 70-их, приметно је на фотографијама, у Бранково коло су се хватали наизменично играчи обучени у радничке униформе и у ношње свих народа и народности. Коло се играло испод Вукових и југословенских застава.

Тај ритуал проистекао из потребе једнопартијског режима остваривао је своју монолитност масовним учешћем бројних хорова, драмских уметника, оркестара. Велики број публике која се тискала око позорнице одавао је утисак снажне везе власти и народа.

Хорови који су учествовали на завршној свечаности Сабора с почетка 70-их година бројали су и по 400 учесника, многобројни су били и оркестри који су најчешће свирали на саборишту у тим првим годинама осме деценије – Оркестар Дома ЈНА и Оркестар милиције. Они су својим униформама и бројношћу давали утисак монолитности поготово у режимима који су потенцирали ратничке традиције народа на чијем су челу.

*Идеологија као „цемент који  
повезује друштво”<sup>25</sup>*

Како је већ речено, економска децентрализација је током 60-их условила и политичку децентрализацију као и читав низ Уставних промена што је довело да бујања националних идеала. У Хрватској се први пут од настанка друге Југославије одвијао процес „националне хомогенизације” који је окупио партијско руководство, интелектуалце и шири сегмент друштва око истог циља – стварања националне државе. У Хрватској је тај период познат под називом „хрватско прољеће”.

Уставни амандмани који су значили ново устројство Југославије потакли су и у Србији читав низ расправа о „култури

---

25 Malešević, S. (2004) *Ideologija, legitimnost i nova država – Jugoslavija, Srbija i Hrvatska*, Beograd: Fabrika knjiga, str. 30. i dalje.

српског народа као целине”, о аутономним покрајинама и угрожености Србије, о праву на „самоопредељење укључујући и отцепљење”. Професор Михаило Ђурић је 1971. године у свом, сада већ чувеном говору на Правном факултету изјавио: „Треба бити начисто с тим да је Југославија већ данас готово само географски појам.”

У Србији је у току тих година забрањен читав низ филмова „црног таласа”, књига слободних интелектуалаца, праксисоваца, чланова Српске књижевне задруге. Јула 1972. године професор М. Ђурић осуђен је на две године затвора, Ђосиф је приморан да оде са места председника СКЗ, Лазар Стојановић редитељ филма „Пластични Исус” отишао је на издржавање затворске казне. Са Београдског Универзитета отерани су праксисовци и главни покретачи студентског покрета.<sup>26</sup> Критеријум морално-политичке подобности уведен је 1973. године, и осим тога, предвиђено је формирање нових комунистичких „актива” у свим културним организацијама. „Те мале групе чланова Партије требало је да контролишу активност својих организација и спроводе неку врсту `интерне цензуре’”<sup>27</sup>.

Говорећи о првом Републичком одбору „Вукових сабора” делимично смо напоменули шта се ту збивало у светлу друштвених кретања као и каква је била судбина појединих чланова Одбора. Међутим и у самом програму на позорници у Тршићу који је био под строгим патронатом Савеза комуниста, који је остао, поред Тита и Југословенске народне армије, као једини гарант Југославије, примећују се веома занимљиве ствари. Да би доказали да Југославија није само „географски појам” идеолози са својим апаратчицима у Тршићу демонстрирају „интернационализам”, братство и јединство. Ситуација у периоду 1973–1974. године веома подсећа на ону када је настао „Вуков сабор” 1933. године и када је било неопходно свим средствима протезирати идеологију интегралног југословенства.

На Сабору 1971. године још увек имамо приметно дејство оних који шире елитни модел културе и инсистирају на српској националној култури. Зато посетиоци у Тршићу прате кантату „Вукова Србија” Душана Радића који изводи Оркестар ЈНА, а потом у „зеленом котлу” Вуковог родног села балетски играчи Народног позоришта из Београда изводе „Охридску легенду” Стевана Христића. Већ 1972. године сузбијањем Маспок а ваљало је у току трајања „годишњег

---

26 Soso, J. (2004) *‘Spasioci nacije’*. *Intelektualna opozicija Srbije i oživljavanje nacionalizma*, Beograd: Fabrika knjiga, str. 62. i dalje.

27 Исто.

партијског ритуала” минимизирати проблеме са којима се држава сусреће и који је подривају те се почиње отворено клицати Титу и Партији. Бранислав Јеринић глумац Народног позоришта из Београда „убедљиво”<sup>28</sup> рецитије песму Бранка Миљковића „Тито” док хорску композицију Милоја Милојевића „Младост” (која следи Титов пут) „певају стотине чланова хорова из Лознице, Шапца и Ваљева.” У извештају са тог Сабора пише да су „[...] најзначајнији прилог саборској приредби дали чланови ансамбла Загребачке опере. Гости из Хрватске приказали су оперу Јакова Готовца „Еро с онога свијета”. Њихово извођење, пише у извештају, било је „ведро и надахнуто. Духовито испричан увод народне приче, по којој је урађен либрето, још више је приближио оперу хиљадама посетилаца”.<sup>29</sup>

Те године, сведоче извештаји са састанака Одбора „Вукових сабора”, свечаност „[...] пада у време наглашеног одстрањивања свега што у култури и уметности није окренуто потребама радног човека што омета његов социјалистички развој и што покушава да унесе забуну у револуционарно-демократско опредељење овог друштва”.<sup>30</sup> Да би спречили сваку забуну у васпитању и образовању радног човека СКЈ је те године, како је више пута наглашено, увео критеријум морално-политичке подобности. Строго се водило рачуна да програми предсаборских дана буду „идејно позитивни”, учесници и творци програма бирани су овим речима: „Логар је револуционарни песник, рођен у Ријеци, значи југословенска личност”.<sup>31</sup> Изгледа да су сви учесници „Вукових сабора” испољавали висок степен аутоцензуре. На пример: „Иако учесници књижевне вечери нису упућивани на било каква ограничења при избору текстова” читамо у Извештају са „Вуковог сабора” 1971. године, књижевници Антоније Исаковић, Б. Петровић, В. Попа, Д. Ћосић, Д. Костић и С. Раичковић су се „определили за оне радове који говоре о борби наших народа и носе хуману поруку”.<sup>32</sup>

Имајући у виду програм Сабора 1973. године изгледа да ниједан уметник из Србије није прошао критеријум морално - политичке подобности јер нису уопште присутни на завршној свечаности. Те године Фабијан Шоваговић глумац Загребачког театра говори стихове Мирослава Крлеже

---

28 Извештај о „Вуковом сабору” 1972. године.

29 Исто.

30 Исто.

31 Једанаеста седница Републичког одбора „Вукових сабора” од 4. 5. 1973. године.

32 Извештај о „Вуковом сабору” 1971. године.

---

„Пламени вјетар”, Вера Црвенчанин рецитије „Стојанку мајку Кнежопољку” Скендера Куленовића, а као централно збивање публика прати пету слику опере Трајка Прокопиева „Разделба” коју изводе солисти, хор, оркестар и балет Македонског народног театра из Скопља. Све је завршено великим Бранковим колом који чине играчи обучени у ношње свих народа и народности као и радници у тетет комбинезонима. Била је то слика распеване и разигране Југославије која се радује заједништву, братству и јединству. Наравно да, ако за највиши критеријум ваљаности у раду одаберемо морално-политичку подобност датом режиму и власти, не можемо очекивати разноликост у комуникацији нити разноликост у понуди. Партија тиме јасно шаље поруку да жели да „поравна сав јавни простор [...] цементирајући све пространије сиве зоне ритуалног општења међу људима – на масовним окупљањима, свечаностима, манифестацијама”.<sup>33</sup> „Вуков сабор” постаје управо један од најексплицитнијих примера те „сиве зоне” унификације.

У новонасталој ситуацији са увођењем критеријума морално-политичке подобности 1973. године и усвајањем Устава 1974. године формиран је и нови други Републички одбор „Вукових сабора”. Већина чланова другог Одбора „Вукових сабора”, који је био наглашено југословенски за разлику од претходног, никада се није појавила ни на једном састанку, нити су они то, очигледно, сматрали својом обавезом. На списку је било 77 имена политичара, уметника и културних радника из свих Република. Други Републички одбор, односно његов Секретаријат, остаће упамћен и по томе што је веома снажно са отворене позорнице у Тршићу клицао Титу.<sup>34</sup> Наиме, нови Устав је могао подразумевати

---

33 Popov, N. Retorika, komunikacija i zajednica, u: *Ka jeziku mira*, priredio Jakšić, B. (1996), Beograd: Forum za etničke odnose, str. 110.

34 На централној свечаности „Вуковог сабора” 1975. године слушамо хорске композиције: „Жута дуња помирише”, „Златиборе”, потом „Уз Маршала Тита”. Затим се на Сабору, као и 1971. године, рецитије песма „Тито” Бранка Миљковића, између слушамо „Везиљу слободе” Михаила Вукдраговића и песму Десанке Максимовић „Спомен на устанак”. „Титов напријед” Владимира Назора саставни је део завршне свечаности „Вуковог сабора” 1976. уз ораторијум Зорана Христића „Свијету на видик” и стихове Слободана Марковића „Одлазак у партизане” и „Повратак”. У извештају са Вуковог сабора 1977. читамо да је „цео Сабор припреман према концепцији и на принципима које је у току прошлих година Одбор 'Вукових сабора' прихватио. Тако да је посебна пажња посвећена културној, васпитној, идејној и садржинској вредности програма који је био у знаку обележавања јубилеја председника Тита. Овогодишњи предсаборски дани су конципирани тако да се на њима обележавају јубилеји друга Тита и Дан младости, али да се на пригодан начин презентирају уметничка дела настала на Вуковим идејама.” У том духу прво вече предсаборских свечаности 1977. године почело је поетско-

другачији положај република и аутономних покрајина, могао је значити нову економску ситуацију, али оно што нико није смео довести у питање то је Титова владавина.

#### ЛИТЕРАТУРА:

##### *Монографије:*

Влаховић, П. (2002) *Србија*, Београд: Стручна књига, стр. 189-190.

Јовановић, М. (2002) *Језик и друштвена историја*, Београд: Стубови културе.

Malešević, S. (2004) *Ideologija, legitimnost i nova država – Jugoslavija, Srbija i Hrvatska*, Београд: Фабрика књига.

Ристановић, С. (1987) *Вукови сабори*, Лозница: СИЗ Основног образовања и васпитања, културе, физичке културе и информисања Општине Лозница.

Soso, J. (2004) *‘Spasioci nacije’. Intelektualna opozicija Srbije i oživljavanje nacionalizma*, Београд: Фабрика књига.

Čolović, I. (2000) *Politika simbola*, Београд: Библиотека XX век.

##### *Периодика и зборници:*

Ђорђевић, Ј. (1986) Мноштво лица светковина, *Култура* бр. 73-75, Београд: Завод за проучавање културног развитака, стр. 9-30.

Љукс, С. (1986) Политички ритуал и друштвена интеграција, *Култура* бр. 73-75, Београд: Завод за проучавање културног развитака, стр. 140-162.

Popov, N. Retorika, komunikacija i zajednica, u: *Ka jeziku mira*, priredio Jakšić, B. (1996), Београд: Форум за етничке односе.

##### *Необјављене тезе:*

Ђедовић, Д. *Утицај идеологије на обликовање манифестација и фестивала – Вуков сабор*, магистарски рад, Ректорат Универзитета уметности у Београду, Београд, 2007.

---

сценским рециталом „Тито – знамење века”, а на завршној свечаности посетиоци слушају: „Прегршт стихова о Титу” избор је сачинио књижевник Благоје Јастребић, иначе председник Централног комитета Савеза комуниста Србије, потом „Сплет песама о Титу” Б. Гајића и „Стег Партије”. „Партизанске игре” извео је Ансамбл народних песама и игара СР Србије „Коло”. На крају свог говора на „Вуковом сабору” 1976. године Оскар Давичо каже: „[...] језик је богатство које шири братство свих раса, нација, људи и ми га морамо чувати [...] ми заљубљеници свих слобода, ми потомци Вука, другови Тита”. Овакви садржаји били су саставни део програма Вукових сабора и у годинама после Титове смрти.

---



---

## ДАЈАНА ЂЕДОВИЋ

---

*Текстови из дневних листова и часописа:*

Ђоковић, М. (септембар 1970) О Вуковом сабору, *Вуков сабор*.

*Необјављена грађа:*

Извештаји и записници са седница Одбора и Републичких одбора „Вукових сабора” у периоду од 1969. до 1974. године.

Дajana Đedović  
Culture Centre *Vuk Karadžić* in Loznica,  
Language and Script Museum in Tršić

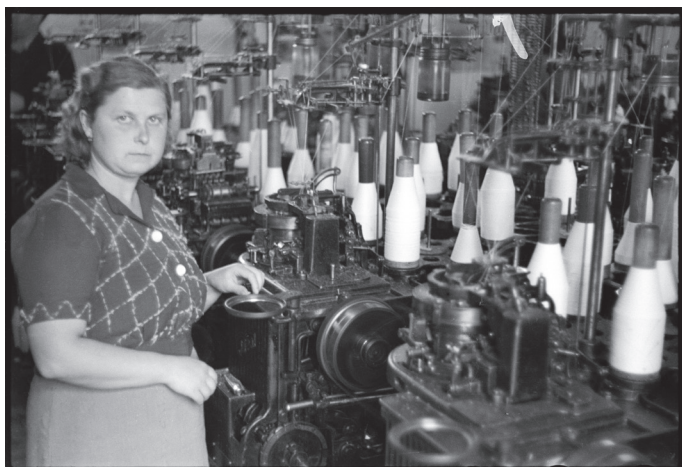
### YUGOSLAVIA AT VUK'S FAIRS

#### VUK'S FAIRS FROM 1969 TO 1973

##### Abstract

Vuk's Fair, a festival dedicated to the Serbian language reformer, Vuk Stefanović Karadžić, has been held in Tršić since 1933. It is easy to follow, through the history of these fairs, all of the ever-changing cultural policies and ideologies that existed in the Kingdom of Yugoslavia, post-war Yugoslavia, and modern Serbia. This paper, however, will focus on the period during which the first State Board for the Organisation of Vuk's Fairs operated, from the late 60s to the early 70s – as one of the key eras in the post-war Yugoslavia. It was during this period that Vuk's Fair gained all the characteristics of an “annual state-party ritual”.

**Key words:** *Vuk's Fair, socialist Yugoslavia, national diversity, The State Board for the Organisation of Vuk's Fairs, ritual*



*На радном месту, педесете године 20. века,  
Музеј Југославије, фонд Стеван Крагујевић*